

D. DE HOOP SCHEFFER

Alexander I van Rusland te Amsterdam

Na de bevrijding van ons vaderland van de Franse overheersing in 1813 is geen man zozeer verheerlijkt als de 'Grootmoedige Bevrijder' als de Russische tsaar Alexander I. In de zomer van 1814 brengt hij een 6-daags bezoek aan Holland, o.a. aan Zaandam, dat sedert Peter de Grote relaties had met Rusland. Een tijdgenoot, Mr. Jacobus Scheltema wijdt aan deze gebeurtenis een voor ons gevoel teatraal boek, dat hij opdraagt aan de soevereine vorst, de latere koning Willem I¹. De belangstelling van Alexander was versterkt door de Nederlandse houding van moed en vaderlandsliefde na de overwinning der bondgenoten, zo vertelt Scheltema ons. En de liefde was wederzijds: een brief van een Russische reiziger op zijn toer door Holland in 1815 verhaalt van de 'zuinige Hollanders' die op de verjaardag van Alexander grote feesten hielden en buiten zichzelf waren van vreugde en enthousiasme voor de tsaar, die zij een jaar tevoren in hun midden hadden gehad².

Natuurlijk werd ook Amsterdam door Alexander

¹ Jacobus Scheltema, *Alexander, keizer van Rusland in Holland en te Zaandam in 1814*, Amsterdam 1814.

² *Brieven uit Holland 1815 van N. A. Bestoezjew in het tijdschrift Tirade*, april/mei 1964.

bezoekt, de hoofdstad des lands, waar reeds sedert 1769 belangrijke bankiersfirma's leningen afsloten ten behoeve van het Russische hof. Op de beurs wordt hij rondgeleid door de bekende bankier en verzamelaar Adriaan van der Hoop. Scheltema schrijft hierover o.m.: 'Het behaagde aan den vorst, dat men hem verhaalde hoe de prijs der Russische effecten dagelijks ter beurze rees, ten tijde van de overwinning zijner legers'. Maar zoals het onderschrift van de hier afgebeelde tekening (afb. 1) – die niet zo lang geleden voor het Prentenkabinet werd verworven – ons duidelijk maakt, was de Russische tsaar behalve 'de held die het aardrijk vrede schonk', óók 'de vriend van 's lands vorst die kunst meer als 't goud waardeerde'. Alexander heeft dan ook verschillende collecties bezocht: hij werd door museum-

directeur Cornelis Apostool rondgeleid in de zalen van het Koninklijk Paleis, waar toen de nationale collectie nog was gehuisvest en bracht o.m. bezoeken aan 'Felix Meritis' en de kabinetten Van Winter en Brentano. Van dit laatste bezoek heeft de Amsterdamse schilder Jan Kamphuysen (1760–±1840) enkele momenten vastgelegd (afb. 1 en 4).

Alexander is in gezelschap van de soevereine vorst, die juist in 1814 sterk bepaald werd bij de Nederlandse kunstverzamelingen en wel in het bijzonder bij de Amsterdamse, toen hij bij Koninklijk Besluit bekrachtigde dat 's Lands Museum van schilderijen, oudheden, kunstwerken en penningen in Amsterdam gevestigd zou blijven. De latere koning Willem I was waarlijk niet uitsluitend de koning-koopman,

Afb. 2. W. van Senus naar H. W. Caspari. Willem I. Gravure. Rijksprentenkabinet, Amsterdam.

Afb. 3. W. van Senus naar St. Aubin. Alexander I van Rusland. Gravure. Rijksprentenkabinet, Amsterdam.

◀ Afb. 1. Jan Kamphuysen. J. A. Brentano met zijn gasten: Alexander I van Rusland en de soevereine vorst Willem. Tekenning. Rijksprentenkabinet, Amsterdam.

Afb. 4. Jan Kamphuysen. Het bezoek van [Alexander I aan de verzameling Brentano. Paneel, 64,5 × 80,5 cm. Stichting Brentano, Amsterdam.

zoals hij vooral in de geschiedenis voortleeft; hij heeft bij de aankopen voor het Mauritshuis en het Rijksmuseum dikwijls een beslissende stem gehad³ en hij zal zijn gast Alexander dan ook wel met plezier hebben vergezeld.

Kamphuysen heeft hier in een tekening ver-
eeuwigd – mogelijk behorende bij een opdracht
van Brentano of als eerste opzet daarvan of
misschien voor zijn eigen plezier? – het moment
dat Alexander een drank krijgt aangeboden van
zijn gastheer in aanwezigheid van Nederland's
vorst die staat toe te kijken, misschien met de

hoop dat hem daarna ook nog een gevuld glas zal
worden geoffreerd. Hoe dit zij, alleen het glas
waaruit Alexander dronk is bewaard gebleven
(afb. 5). Later kreeg het de volgende inscriptie:

'Dit is het glas waaruit der Russen Keijzer dronk
toen hij Brentano's hujs met zijn bezoek beschonk'

in Amsterdam A^o 18 $\frac{7}{4}$ 14

³ *Gedenkboek Rijksmuseum 1808–1958.*

Afb. 5. Glas door Alexander I gebruikt bij zijn bezoek aan de verzameling Brentano. Stichting Brentano, Amsterdam.

Het Russische keizerlijke wapen met de dubbele gekroonde adelaar en op het schild St. Joris en de draak werden onder de tekst gegraveerd.

De beeltenis van Brentano zal Kamphuysen vermoedelijk wel naar het leven hebben gemaakt, de portretten van de beide vorsten zijn mogelijk naar gravures door W. van Senus, uitgegeven bij van Ledden Hulsebosch te Amsterdam (afb. 2 en 3), zij worden beiden met een verheerlijkend gedicht onder de prent bedacht.

De opdracht van Brentano het vererende bezoek van de tsaar aller Russen voor het nageslacht vast te leggen, heeft Kamphuysen ten uitvoer gebracht in een paneel, dat het hoge gezelschap weergeeft op de stoep van Brentano's huis op de Herengracht bij de Reguliersgracht (thans no. 544) dat inmiddels geheel is verbouwd⁴ (afb. 4). In het midden staat Brentano, links de Nederlandse en rechts de Russische vorst, achter hen staan de prinses Willem en Frederik, de beide zoons van Willem I. Kamphuysen geeft in 1819 een beschrijving van dit kabinetstuk in een brief aan Adriaan van der Willigen te Haarlem, die gegevens verzamelde voor zijn boek met Van Eijnden⁵.

Wie nu was Brentano en wat was zijn verzameling? Josephus Augustinus Brentano werd geboren in 1753 te Amsterdam. Zijn ouders waren van Italiaans-Oostenrijkse afkomst en de Bren-

⁴ *Veilingcatalogus van de verz. Brentano, Amsterdam, 13-5-1822, no. 169. De datum van het bezoek wordt hier abusievelijk opgegeven als 4 juni i.p.v. 4 juli 1814.*

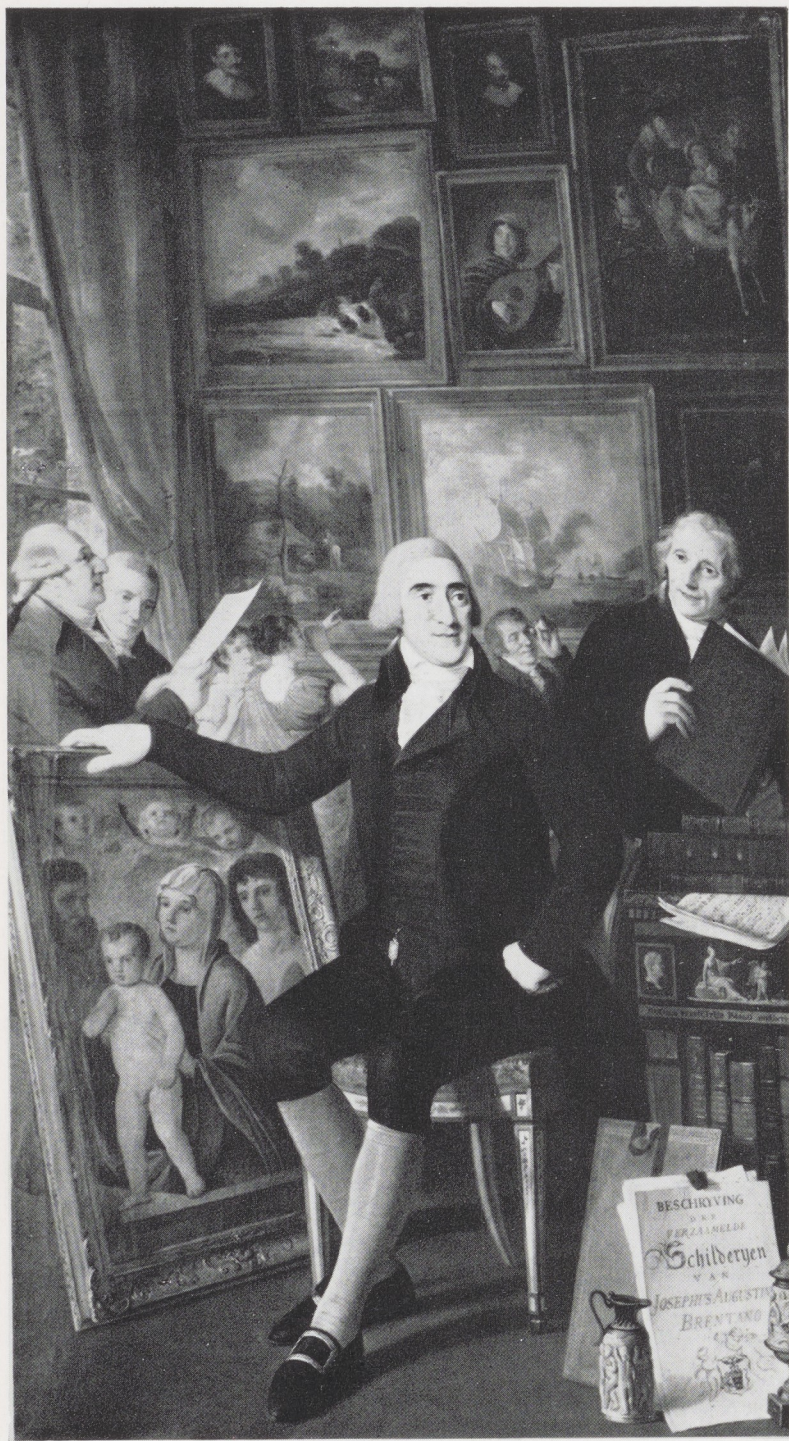
In het artikel over Jan Kamphuysen in Thieme-Becker, deel XIX, staat ten onrechte dat dit paneel niet in de veilingcatalogus wordt vermeld.

Brentano bezat volgens boven vermelde catalogus alleen dit schilderij door Jan Kamphuysen en geen andere werken, zoals Thieme-Becker opgeeft.

⁵ *R. van Eijnden en A. van der Willigen, Geschiedenis der Vaderlandsche Schilderkunst, sedert de helft der XVIII eeuw, Haarlem 1816-1820.*

De brief van Kamphuysen bevindt zich in de verzameling Kunstenaarsdocumentatie van het Prentenkabinet (archief A. van der Willigen).

Afb. 6. Adriaan de Lelie.
J. A. Brentano
in zijn schilderijenkabinet,
1813. Doek, c. 285 × 160 cm.
Stichting Brentano,
Amsterdam.

tano's behoorden tot een wijdverspreide koopmansfamilie van betekenis. De naam 'Brentano en Compagnie' komt sedert het midden van de 18de eeuw in Amsterdam herhaaldelijk voor, maar het is nog niet duidelijk geworden waarin dit huis handel heeft gedreven en wie er aandeel in hadden. In 1789 koopt hij het grote huis aan de Herengracht bij de Reguliersgracht, waar hij in 1821 - ongehuwd - overlijdt. Hier wordt hij de rijke kunstverzamelaar en zijn huis tot een geregeld bezocht museum.

Behalve een grote collectie schilderijen, waaronder belangrijke Nederlandse 17de eeuwse meesters en Italiaanse kunstenaars te bewonderen waren, bezat Brentano een niet onaanzienlijke verzameling beeldhouwwerken, boeken, prenten en tekeningen. Uit behoefte levende schilders aan te moedigen breidde hij zijn verzameling uit met eigentijdse kunstwerken, maar ook van oude meesters werd geregeld aangekocht. Zo was hij op de veiling van pastoor Ocke te Leiden in 1817 de tegenbieder van het Rijksmuseum voor het schilderij van Moreelse 'De schone herderin' dat de toenmalige directeur Apostool voor het museum wist te verwerven. Brentano had grote aspiraties en liet zich volgens Van Eijnden en Van der Willigen tweemaal temidden van zijn kunstschaten door Adriaan de Lelie portretteren⁶. Het hier gereproduceerde schilderij (met rechts de schilder), bevindt zich in de Stichting Brentano, Keizersgracht 617 te Amsterdam (afb. 6); het andere is helaas niet meer te traceren; in de catalogus van zijn veiling (13-5-1822) worden ze geen van beide vermeld.

Velen uit binnen- en buitenland hebben Brentano's kunstschaten bewonderd; typerend is wat de Deens-Duitse staatsman en historicus B. G. Niebuhr (1776-1831) schrijft na zijn reis door Nederland in 1808⁷. In Amsterdam bezoekt hij o.m. de Nationale tentoonstelling in het Paleis op de Dam, waar hij het geëxposeerde maar uiterst pover vindt. Hij wordt pas enthousiast als hij geïntroduceerd wordt bij Brentano, wiens schilderijenverzameling alle andere privé-collecties overtreft. Als verklaring schrijft Niebuhr: De anderen doen het vooral uit liefhebberij waar zij veel geld

voor over hebben, maar Brentano leeft er helemaal in en heeft geen ander gezelschap dan de kunstenaars van zijn schilderijen; hij nodigt geen mensen aan tafel, maar zet een paar kunstwerken om zich heen en kijkt er naar onder de maaltijd, zoals een ander een onderhoudend gesprek voert. 'De zaal' is door een Italiaans kunstenaar voor 20 000 gulden rijk versierd met reliefs en arabesken, merkt Niebuhr verder nog op. Geen wonder dat Alexander van Rusland en de Nederlandse soevereine vorst met hun belangstelling voor kunst ook het befaamde kabinet Brentano hebben bezocht, van welke gebeurtenis nog enkele getuigen over zijn.

Na zijn dood werd de collectie geveild. Volgens testamentaire beschikking van de eigenaar werd een 'Stichting tot steun des Ouderdoms' in het leven geroepen. Dank zij de belangstellende medewerking van de huidige directeur de Heer A. J. Smit, heb ik de 'Stichting' bezocht en foto's kunnen laten maken van enkele van haar eigendommen. Enige biografische gegevens over Brentano werden ontleend aan een artikel van Dr. H. C. de Wolf. Aan hen beiden betuig ik nogmaals mijn dank.

⁶ O.c., III, blz. 466/67.

⁷ B. G. Niebuhr, *Nachgelassene Schriften, nicht-philologischen Inhalts*, Hamburg 1842.